

DOPRINOS MAX WEBER RAZVOJU SOCIOLOGIJE PRAVA

Doc. dr Mensur Kustura

Adnana Šabani

UDK 316.334.4
316:34

Sažetak: *Tekst, pod naslovom «Doprinos Max Weber razvoju sociologije prava», bavi se pitanjem uloge i značaja njemačkog sociologa Max Weber u nastanku i razvoju sociologije i sociologije prava. Max Weber predstavlja jednog od najznačajnijih sociologa na području sociologije prava ne samo u Njemačkoj nego i u evropskim dimenzijama.*

Ključne riječi: *pravo, sociologija prava, stadiji razvoja prava, idealni tipovi, sociologija moći i vlasti*

UVOD

Max Weber (1864-1920) je postavio teorijski fundament pravne sociologije. Ali to nije njegovo jedino dostignuće. Za opštu sociologiju Max Weber predstavlja jednog od najznačajnijih teoretičara. Njegova originalnost je neosporna, od definisanja sociologije i teorije idealnih tipova do analize vlasti i duha birokratije. Do danas temeljna paradigma opšte sociologije predstavlja jednu kombinaciju i recepciju teorijskih sistema i stavova od Emil Durkheim i Max Weber. On je istovremeno postao poznat u više teorijskih disciplina. Kao historičar ekonomije postavio je hipotezu da korijene kapitalizma treba tražiti u protestantskoj etici. Diskusija o ovome traje još i danas. Sociologija se treba usmjeriti u izučavanje postojećeg socijalnog poretka kao globalnog društvenog oblika.

Za teoriju naučne spoznaje formulisao je načelo slobode prosuđivanja, po kojemu nauka sa zahtjevom objektivnosti stvari i djelovanja može samo opisati i objasniti, ali se mora kloniti svakog praktičnog prosuđivanja i određivanja kako treba djelovati. U opštoj sociologiji je razvio još uvijek aktualni koncept socijalnog djelovanja i koncept idealno terojskih tipova u metodologiji naučnog saznanja. Njegova opšta tema bila je demistifikacija svijeta, objašnjenje procesa racionalizacije, kako se on u moderni kroz sinhrono djelovanje nauke, kapitalizma i birokratije odigrao u zapadnoevropskim industrijskim društvima.⁴³

SOCIOLOGIJA PRAVA OD MAX WEBER

Sociologija prava od njemačkog sociologia Max Weber je, ustvari, samo poglavlje njegovog velikog djela „Privreda i društvo”. U formalnom pogledu Max Weber je ovdje uspio izraditi korisno analitičko razgraničenje prava od drugih socijalnih sistema pravila i normi kao što su moral, etika i religija. Ovim je znatno doprinjeo osamostaljenju nove sociološke discipline pravne sociologije. S druge strane o pravnom poretku Max Weber piše kao o primjeni psihičkih i fizičkih prisilnih sredstava, koja bivaju od jedne ili više ličnosti upotrebljena. Max Weber je ovim uveo u sociologiju pojam pravnog staleža. Ovim naziva sve one koji upravljaju pravom, kao što su suci i advokati, policajci, sudski izvršitelji etc.

Max Weber je isto tako razvio i jednu materijalnu dakle sadržajno ispunjenu sociologiju prava. Za razvoj moder-

nog prava, prije svega, odgovorna su tri faktora: suvereni koji su, protiv separatnih nastojanja staleža za osamostaljivanjem, htjeli ostvariti jedinstvenu kontrolu nad njihovim teritorijem, zatim oni koji su zainteresirani za kapitalizam u smislu uvećanja profitnih mogućnosti i stručno edukovan ali nezavisan stalež pravnik. Sam razvoj pravnih poredaka Max Weber je stavljao u korelaciju sa rekonstrukcijom historijsko socijalnog razvoja stepena racionalnosti. Pojam „racionalno“ kod Max Weber nije uvijek jedinstven primjenjivan. Sam pojam ima polisemantičko značenje koja se interaktivno dopunjuju. Racionalno za Max Weber znači, prije svega, da neka radnja ili odluka slijedi jedno opšte pravilo, ali racionalno znači i da nekom radanjem ili postupkom upravlja intelekt bilo u pogledu na određene apstraktne vrijednosti, bilo u pogledu na konkretne svrhe. U odnosu na pravo Max Weber pod racionalnošću podrazumijeva dalje njegov sistematični karakter, koji dolazi do izražaja u predstavi o hijerarhiji pravnih izvora i potpunosti (kontinuiranosti) pravnog poretka.⁴⁴

Racionalnost prava može biti data ili u formalnom ili u materijalnom pogledu. Iz ovoga proizilaze četiri kombinacije:

Formalnim i ujedno iracionalnim Max Weber naziva procedure rješenja konflikta koje se služe proročanstvima i božijim sudom (objavama). Oni su iracionalni u tom pogledu jer ne omogućavaju intelektualnu kontrolu nad odlukom. Njihov formalni karakter proizilazi iz obaveza da akteri procesa trebaju upotrebljavati tačno određene norme i pridržavati se tačno propisane procedure, pri čemu svako odstupanje može dovesti do gubitka procesa.

Prototip za formalnu i ujedno iracionalno obilježenu pravnu metodu donošenja pravnih odluka je po islamskom šerijatskom pravnom poretku nazvana Kadi-pravda (pravosuđe). Radi se o jednom pravednom donošenju presuda (pravednoj jurisdikciji), koje svaki slučaj promatra zasebno i koje počiva na jednoj nedovoljno precizno izdiferenciranoj mješavini pravnih, etičkih, političkih i emotivnih stavova. Kao primjer Max Weber navodi pravosuđe demosa u antičkoj Grčkoj i jurisdikciju engleskog mirovnog sudca, ali isto tako i njemčku sudsku porotu iz vremena prije 1924. godine. Ta Kadi-pravda je materijalna u tom pogledu da posjeduje sadržajna razmatranja svih

⁴³ Vidi o tome šire: Röhl, 2010: str. 37.

⁴⁴ Ibid., str. 38.

vrsta, ne samo pravna, nego i etička i politička. Ostaje iracionalna u tom pogledu da se ništa ne dešava sistematično, posebno jer se odriče toga da njene odluke izvodi (donosi) iz opših pravila i normi.

Materijalno racionalni takozvani stil pravnog razmišljanja zastupljen je u različitim oblicima teokratskog prava i patrijarhalno autoritarnog pravosuđa. Reljefne primjere nudi religijsko pravo Tore i Kur'ana, kako se podučavalo i podučava u teološkim školama ili kasta vladara u nadolazećem apsolutizmu. Materijalni element se nalazi u vezi sa etičkim i religijskim načelima, ili kod patrijarhalnog običajnog pravosuđa, kojem je cilj „blagostanje društva“.

Formalna racionalnost najviše dolazi do izražaja u evoluciji u civilnom pravu, od rimskog do pandektnog prava⁴⁵. Formalna racionalnost je po Max Weber posljednji i najviši stepen razvoja prava. Taj najviši stepen po Max Weber dostiglo je opšte pravo. Za one koji su zainteresirani za tržište dobara racionalizacija i sistematizacija prava označava istina jedan od najvažnijih preduslova za kontinuirane ekonomske procese, jer oni čine predvidivim funkcionisanje pravosuđa i tako stvaraju pravnu sigurnost u prometu.⁴⁶

ZAKLJUČAK

U okviru njegove hipoteze o racionalizaciji u kojoj je Max Weber na posebno dojmljiv način opisao fenomen birokratizacije i tako postao osnivač moderne sociologije organizacije. Na kraju je razlikovanjem i opisom tradicionalne, harizmatične i legalne vlasti postavio osnove sociologije moći. Samo sa ovim bi Max Weber dao doprinos razvoju i nastavnku sociologije prava više nego iko drugi.

Ali njegova istinska zasluga je ta, da je on prvi potpuno obuhvatio shvatio novi kvalitet modernog prava, njegovo odvajanje od društvenog morala kao i od ekonomije i što je u fahidiotskom upravljanu prava kroz jedan scijentistički edukovan profesionalni stalež pronašao odlučujući element za autonomiju prava u industrijskom društvu. Značaj Max Weber za pravnu sociologiju ne može nikako biti precjenjena. Recepcija i inspirativni uticaj njegovog teorijskog sistema još uvijek nije završen.⁴⁷ Negdje od 1980. godine dolazi do prave Max Weber renesanse. Njegove analize potiskuju sve više i više marksističko teorijsko nasleđe, koje je 60-tih i 70-tim bilo najvažniji izvor ideja za pravnu sociologiju.

LITERATURA

1. Krote, H. 2009: Soziologie, Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft mbH
2. Romac, A. 1975: Riječnik rimskog prava, Zagreb: Informator
3. Röhl, K. 2010: Rechtssoziologie, Berlin: Heymannsverlag

⁴⁵ U stručnoj literaturi pandektno pravo se definiše kao rimsko pravo u obliku koje je dobio nakon djelovanja poznatih pravnih škola (glosatorske i postglosatorske) i nakon što je u 15. i 16. stoljeću, a dijelom i ranije, bilo recipirano u većini zapadnoevropskih i srednjoevropskih zemalja. Pandektno pravo nazvano je i „opće pravo“ jer se primjenjivalo na cijelom državnom području, za razliku od partikularnog srednjovjekovnog feudalnog prava. (Romac, 1975: str. 45.)

⁴⁶ Usp. o tome: Ibid., str. 41.

⁴⁷ Krote, 2009: str. 60.